

Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology

วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/index>

Wat Wang Tawan Tok Nakhon Si Thammarat, Thailand

pp. 267-283

บทความวิจัย

รัฐสภาไทยกับการทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ*

THE THAI PARLIAMENT AND HEAD OF THE LEGISLATIVE ACT

พุทธกันต์ ทองทวี¹Budhthakun Thongthawee¹¹มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น¹Western University, Thailand¹Corresponding author E-mail: Kkanbun @yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการของสังคมและความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย 2) ศึกษาบทบาทของภาคประชาสังคม ระบบการเมืองและรัฐบาลในการทำหน้าที่ออกกฎหมาย และ 3) ศึกษาบทบาทหน้าที่ของรัฐสภา/สภานิติบัญญัติในการทำหน้าที่ประมุขฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มโดยสุ่มเลือกแบบเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานนิติบัญญัติ ได้แก่ 1) บุคคลทั่วไป ประกอบด้วย หัวหน้าฝ่ายสถาบันนิติบัญญัติ องค์กรสนับสนุนสถาบันรัฐสภา เจ้าหน้าที่สภาผู้แทนราษฎร และสำนักงานเลขาธิการ และ 2) บุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรง ประกอบด้วย ประธานรัฐสภาไทย (พ.ศ. 2560 - 2564) และสมาชิกวุฒิสภา จำนวน 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและสรุปภาพรวม ผลการวิจัยพบว่า 1) ความต้องการของสังคม มี 5 ด้าน ได้แก่ 1.1) เศรษฐกิจ 1.2) สังคม 1.3) การเมือง 1.4) ความมั่นคง 1.5) กระบวนการทางกฎหมายและความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมายคือ การดำรงอยู่ในสังคมจำเป็นต้องมีระเบียบกฎหมาย วิธีกำกับการบังคับใช้เพื่อควบคุมสังคมให้สงบเรียบร้อย และกำหนดสิทธิหน้าที่ของสถาบัน 2) บทบาทภาคประชาสังคม ระบบการเมืองและรัฐบาล ได้แก่ 2.1) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ร่างกฎหมาย และควบคุมการบริหารแผ่นดิน 2.2) สมาชิกวุฒิสภา การพิจารณาร่างกฎหมาย 2.3) ภาคประชาสังคม ลงชื่อเสนอกฎหมาย และ 2.4) รัฐบาล รับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ผลกระทบกฎหมายอย่างรอบด้าน เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมาย

* Received 16 December 2021; Revised 20 December 2022; Accepted 23 December 2022

และ 3) บทบาทหน้าที่ของรัฐสภาฝ่ายนิติบัญญัติ มี 5 บทบาท ได้แก่ 3.1) ตัวแทนประชาชน เป็นปากเป็นเสียงแทน 3.2) การกลั่นกรองร่างกฎหมาย ผลักดันให้เกิดขึ้น 3.3) การกำกับดูแล และตรวจสอบ การดำเนินงานมีคุณภาพ 3.4) การพิจารณาเลือกแต่งตั้ง ให้คำแนะนำและความเห็นชอบ และ 3.5) ประมุขฝ่ายนิติบัญญัติ ควบคุมการประชุมและอภิปราย

คำสำคัญ: รัฐสภาไทย, ฝ่ายนิติบัญญัติ, หน้าที่รัฐสภาไทย

Abstract

The objectives of the research article were to: 1) study the needs of society and the need for legislative act, 2) study the role of civil society; Political system and government to legislative act, and 3) study the roles and duties of the National Assembly / Legislative Council in acting as the Legislative Head of State. The study was qualitative research method by using questionnaire and focus group were used purposive sampling. Key informants are those involved in legislative work including 1) general persons, consisting of the head Legislative Institute, organizations supporting the Institute of Parliament House of Representatives staff and the secretariat. And 2) Persons directly involved include the President of the Thai National Assembly (2017 - 2021) and senators of 10 persons. The data was analyzing content and summarizing as overview. The results was found that 1) The needs of society consisted of 5 aspects: 1.1) economy, 1.2) society, 1.3) politics, 1.4) security, 1.5) legal process, and the need for legislation is to live in a society requires rules and regulations. Enforcement method to control the society in order, set the rights and duties of the institution, 2) The role of civil society, society political and government system including 2.1) Members of the House of Representatives, drafting laws and controlling the administration of the state, 2.2) Senators Considering the draft law, 2.3) Civil society sign the law, and 2.4) the government listens to the opinions of those involved, analyzes the impact of the law in all aspects to be taken into consideration in the enactment process. And 3) The roles and duties of the Legislative Assembly consist of 5 roles: 3.1) People's Representative as a voice instead, 3.2) screening the draft law pushing for it to happen, 3.3) Supervision and audit, 3.4) Quality of operations giving advice and approval, and 3.5) the Legislative Head. Supervise meetings and discussions.

Keywords: Thai Parliament, Legislative Act, Roles of The Thai Parliament

บทนำ

ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 โดยคณะราษฎรได้กราบทูลอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวดำรงฐานะเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ให้ประกาศใช้พระราชทานรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ มี 2 ฉบับ คือ 1) พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวนี้ได้กำหนดว่า อำนาจสูงสุดในแผ่นดินประกอบด้วย อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ซึ่งเดิมเป็นของพระมหากษัตริย์ได้เปลี่ยนเป็นของปวงชนชาวไทยตามหลักการของระบอบประชาธิปไตยเกี่ยวกับการได้มาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และ 2) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475 โดยการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน มีหลักการ ดังนี้ 1) หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน โดยใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครองโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง และอำนาจในการถอดถอน 2) หลักเสรีภาพ ได้แก่ การเลือกตั้ง ถอดถอน หรือผู้นำทางการเมือง การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม การวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง เพื่อควบคุม กำกับ และตรวจสอบ 3) หลักการเสมอภาค ประชาชนได้รับโอกาสที่เสมอภาคและทัดเทียมกัน 4) หลักกฎหมาย มีความชอบธรรมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ และ 5) หลักเสียงข้างมาก เป็นการสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่ (สุรพล ศรีวิทยา, 2557) ดังนั้น การเปิดโอกาสให้มิกลไกในการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม ถือเป็นการผลักดันให้เกิดการปฏิบัติที่สอดคล้องตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ที่กำหนดให้ภาครัฐมีการส่งเสริมให้ ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ซึ่งภาคประชาสังคมเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยสร้างให้เกิดพื้นที่ และการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนได้กว้างขวางมากขึ้น เนื่องจากการรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับภาคประชาสังคมและกำลังได้รับความสนใจนั้นถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง หากกฎหมายมีผลบังคับใช้แล้วย่อมส่งผลกระทบต่อภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรง (ถิรวดี บุรีกุล และคณะ, 2564)

การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ใช้ในปัจจุบันเป็นแบบทางอ้อม (Indirect Democracy) โดยประชาชนใช้อำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการผ่านสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ โดยผู้แทนปวงชนหรือผู้ปกครองจะต้องใช้อำนาจทั้งสามฝ่ายให้เป็นไปตามเจตจำนงของประชาชนเพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมและประโยชน์สุขของส่วนรวม การปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ให้ความสำคัญกับสถาบันนิติบัญญัติ กล่าวคือ รัฐสภาในฐานะฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาออกกฎหมายและควบคุมตรวจสอบการบริหารราชการแผ่นดินของฝ่ายบริหาร ฝ่ายบริหารมีอำนาจหน้าที่ในการ

บริหารราชการแผ่นดินและบังคับใช้กฎหมาย และฝ่ายตุลาการมีอำนาจหน้าที่ในการตีความ วินิจฉัยข้อพิพาทหรือข้อโต้แย้งตามตัวบทกฎหมาย ทั้ง 3 ฝ่าย นับได้ว่าเป็นอำนาจรัฐอันเป็น องค์ประกอบสำคัญของหลักการแบ่งแยกอำนาจของรัฐเสรีประชาธิปไตย (อรณิข รุ่งธิพานนท์, 2561) มีรูปแบบเป็นสภาคู่ หรือ 2 สภา ประกอบด้วย สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา อำนาจ นิติบัญญัติหรือสถาบันนิติบัญญัติที่ทำหน้าที่ออกกฎหมาย หรือเรียกว่า “รัฐสภา” รัฐสภามี อำนาจหน้าที่ ดังนี้ 1) ออกกฎหมาย 2) ควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล 3) ให้ ความเห็นชอบในเรื่องสำคัญ และ 4) แต่งตั้ง และถอดถอนบุคคลตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด การ บัญญัติให้องค์กรฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารร่วมกันออกกฎหมายโดยมีรัฐธรรมนูญเป็น ตัวกำหนดความสัมพันธ์ทางอำนาจและถ่วงดุลซึ่งกันและกัน การสมดุลของสามฝ่าย คือ รัฐสภา ที่ได้รับเลือกตั้งมาประมุขของรัฐและคณะรัฐมนตรี แม้ว่าคณะรัฐมนตรีจะมีสิทธิเสนอร่าง พระราชบัญญัติเพื่อเป็นการวางกรอบในการดำเนินการของฝ่ายบริหาร (ธงทอง จันทรางศุ, 2558) แต่การเสนอร่างพระราชบัญญัติของคณะรัฐมนตรีจะต้องถูกตรวจสอบหรือยับยั้งโดย ฝ่ายนิติบัญญัติ ได้แก่ สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา ภายหลังจากการตรวจสอบร่าง พระราชบัญญัติโดยรัฐสภาแล้ว (Beer, S. H., 1966) การพิจารณากฎหมาย โดยทั่วไปการ พิจารณาร่างกฎหมายของสภาแบ่งเป็น 3 วาระ ได้แก่ 1) ขั้นรับหลักการ เป็นการพิจารณา หลักการของร่างกฎหมาย โดยผู้เสนอร่างกฎหมายจะชี้แจงหลักการและเหตุผลประกอบ ความ จำเป็นที่ต้องออกกฎหมายนั้น ๆ จากนั้น ส.ส. ในสภาจะอภิปรายเหตุผลคัดค้านหรือสนับสนุน ถามข้อสงสัย และตั้งข้อสังเกต แล้วจึงขอมติที่ประชุมว่ารับหลักการหรือไม่ 2) ขั้นกรรมาธิการ เป็นการพิจารณาร่างกฎหมายเป็นรายมาตรา อาจเพิ่ม ตัดทอนหรือแก้ไขบางมาตรา หรือบาง ถ้อยคำให้สมบูรณ์ขึ้น แต่ต้องไม่ขัดแย้งกับหลักการของร่างกฎหมาย และสภาจะลงมติเห็นชอบ โดยใช้เสียงข้างมาก เรียงตามมาตราไปเรื่อย ๆ จนครบ และ 3) ขั้นลงมติเห็นชอบ เป็นการลง มติเห็นชอบร่างกฎหมายทั้งฉบับ ไม่มีการอภิปรายใด ๆ และจะแก้ไขข้อความใด ๆ ไม่ได้ ถ้ามี มติเห็นชอบก็จะนำไปสู่การพิจารณาของวุฒิสภา แต่ถ้าไม่เห็นชอบร่างนั้นก็เป็นอันตกไป (ราช กิจจานุเบกษา, 2562)

สำหรับรัฐสภาแห่งราชอาณาจักรไทยในปัจจุบัน เป็นสภานิติบัญญัติระดับชาติของ ประเทศไทยเป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติอันเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทย ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (สำนักงานเลขาธิการ สภาผู้แทนราษฎร, 2555) ซึ่งเป็นการปกครองโดยใช้ระบบสองสภา โดยทั้งสองสภาจะประชุม ร่วมกันหรือแยกกันแล้วแต่ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ โดยมีประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็น ประธานรัฐสภา และประธานวุฒิสภาเป็นรองประธานรัฐสภาโดยตำแหน่ง (ฐากูร ศิริยุทธวัฒนา , 2561) อำนาจหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของรัฐสภาคือ อำนาจหน้าที่ในการออกกฎหมาย ซึ่งเป็นงาน ของฝ่ายนิติบัญญัติไทยโดยตรงและเป็นงานหลักตามหลักทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจนั้น ฝ่าย บริหาร มีหน้าที่นำเอากฎหมายที่ได้รับการอนุมัติจากฝ่ายนิติบัญญัติไปปฏิบัติดำเนินการบริหาร

ประเทศ แต่ในทางความเป็นจริงนั้นรัฐสภาไทยกลับตกอยู่ภายใต้ความครอบงำของฝ่ายบริหาร มาตลอด แม้ว่ารัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานวุฒิสภาต้องวางตัวเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ จากที่ผ่านมาในทางปฏิบัติการประชุมสภาสมาชิกได้ถูกกล่าวหาว่าการปฏิบัติหน้าที่ของประธานสภาไม่มีความเป็นกลาง อาจเนื่องจาก 1) ที่มาของประธานสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่มาจากพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมาก ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของประธานสภาถูกครอบงำโดยพรรคการเมือง และ 2) การปฏิบัติหน้าที่ของประธานสภาผู้แทนราษฎรขาดความเป็นอิสระและขาดความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ มีการเลือกข้างในการปฏิบัติหน้าที่และสนับสนุนการทำหน้าที่เฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายของตน (สำนักกรรมการ 2, 2560) จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาทางการเมืองขึ้นพื้นฐานอันเนื่องมาจากความแข็งแกร่งด้านอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติในระบบประชาธิปไตย เป็นสาเหตุในการกำหนดความขัดแย้งและการล่มสลายของฝ่ายนิติบัญญัติ และเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน ได้แก่ 1) ฝ่ายนิติบัญญัติขาดอำนาจทางการเมืองและความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง 2) ความอ่อนแอของรัฐบาลผสม จากการเลือกตั้งจากพรรคการเมืองหลายพรรค และมีความขัดแย้งกันทางด้านนโยบาย และ 3) การถูกกดดันจากพลังทางการเมืองนอกรัฐสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ โดยไม่สามารถหากลไกในการจัดการกับอิทธิพลและผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันได้ จากปัญหาดังกล่าวส่งผลให้การปฏิบัติงานของฝ่ายนิติบัญญัตียังมีความไม่สมบูรณ์ ตลอดจนสถาบันพระปกเกล้าในฐานะเป็นหน่วยงานที่อยู่ในการกำกับดูแลของประธานรัฐสภาขาดการสนับสนุนและส่งเสริมข้อมูลและงานด้านวิชาการเป็นไปเพื่อการปฏิบัติหน้าที่ (สำนักกรรมการ 2, 2560) จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ศึกษาเรื่องบทบาทหน้าที่รัฐสภาไทยกับการทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติในบทบาทของภาคประชาสังคม ระบบการเมืองและรัฐบาลในการทำหน้าที่ออกพระราชบัญญัติ/กฎหมายกระบวนการความต้องการของสังคมและความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย เพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายบริหารใช้อำนาจรวบรัดออกกฎหมาย ตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการ ขั้นตอน วิธีการ เพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานในการออกพระราชบัญญัติกฎหมายต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการของสังคมและความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย
2. เพื่อศึกษาบทบาทของภาคประชาสังคม ระบบการเมืองและรัฐบาลในการทำหน้าที่ออกกฎหมาย
3. เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของรัฐสภา/สภานิติบัญญัติในการทำหน้าที่ประมุขฝ่ายนิติบัญญัติ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รัฐสภาไทยกับการทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยคัดเลือกแบบเจาะจง ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ด้านขอบเขต

1.1 ประชากร (Population)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เป็นตัวแทนผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานนิติบัญญัติ มี 2 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) บุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับงานนิติบัญญัติ ประกอบด้วย หัวหน้าฝ่ายสถาบันนิติบัญญัติ และองค์กรสนับสนุนสถาบันรัฐสภา และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับสภาผู้แทนราษฎรและสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 5 คน. และ 2) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับงานนิติบัญญัติ โดยตรง ประกอบด้วย ประธานรัฐสภาไทย และสมาชิกวุฒิสภา (พ.ศ. 2560 - 2564) จำนวน 5 คน จำนวนทั้งหมด 10 คน เป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับงานนิติบัญญัติไม่น้อยกว่า 5 ปี

1.2 เนื้อหา ได้แก่ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ รัฐสภาไทยกับการทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ กระบวนการนิติบัญญัติ และพัฒนาการของรัฐสภาไทย

2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ ใช้แบบสัมภาษณ์ ซึ่งให้ผู้เชี่ยวชาญด้านงานนิติบัญญัติ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหา แล้วนำไปหาค่าความเที่ยงตรงโดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC ได้เท่ากับ 0.76 - 1.00 (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach, L. J., 1990) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.85 และจัดทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ แบ่งเป็น 4 ตอน คือ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) บริบทของรัฐสภาไทย ที่มา อำนาจและหน้าที่รัฐสภาไทย 3) ที่มา อำนาจและหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ และ 4) กระบวนการนิติบัญญัติของประเทศไทย

3. ด้านการเก็บข้อมูล คือ เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ระยะที่ 2 ศึกษาบริบทของรัฐสภาไทย ที่มา อำนาจและหน้าที่รัฐสภาไทย (พ.ศ. 2560 - 2564) ระยะที่ 3 ที่มา อำนาจและหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ และ 4) กระบวนการนิติบัญญัติของประเทศไทย โดยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เป็นการเปรียบจากมุมมองหลาย ๆ ด้านเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

4. ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาแบบพรรณนา และสรุปผลโดยภาพรวม

ผลการวิจัย

จากการศึกษาความต้องการของสังคมและความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย พบว่ากฎหมายมีการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์หรือกฎระเบียบให้สอดคล้องกับสภาพของยุคสมัยและสังคม

ซึ่งปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ฝ่ายนิติบัญญัติหรือรัฐสภา ฝ่ายบริหารหรือคณะรัฐมนตรี หรือแม้กระทั่ง ฝ่ายตุลาการหรือศาล ต่างมีส่วนร่วมในกระบวนการเสนอและร่างกฎหมายฉบับใหม่ขึ้นมาบังคับใช้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปความต้องการของสังคมและความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย

ด้าน	ความต้องการของสังคม	ความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย
เศรษฐกิจ	1. ผลประโยชน์และความพอใจสูงสุดจากทรัพยากรที่มีจำกัด 2. กระจายความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ 3. ประชาชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและการบริการของรัฐที่ดีพอ 4. ให้รัฐเร่งแก้ไขปัญหาปากท้องเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน 5. สังคมต้องการให้ผู้มีความสามารถเฉพาะทางมาพัฒนาเศรษฐกิจ 6. ประชาชนต้องการเห็นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในทิศทางที่ดีขึ้น 7. การลงทุนจากต่างประเทศ การสนับสนุนธุรกิจขนาดเล็กให้เจริญเติบโต 8. ลดการผูกขาดโดยนายทุน	1. บทบาทและหน้าที่กำหนดวิธีการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจของบุคคลในสังคม 2. ทรัพยากรที่ใช้ตอบสนองความต้องการของบุคคลในสังคมและของสังคมมีจำนวนจำกัด จึงจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างบุคคลและระหว่างบุคคลกับรัฐ เพื่อให้ทุกฝ่ายรวมทั้งรัฐได้รับผลประโยชน์และความพอใจสูงสุดจากทรัพยากรที่มีจำกัดนี้ 3. แก้ปัญหาความขัดแย้งทางเศรษฐกิจและรักษาดุลยภาพทางเศรษฐกิจของสังคม ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
สังคม	1. ผู้บัญญัติและผู้ใช้กฎหมายจึงต้องคำนึงคิดถึงอำนาจในทางสังคมเกี่ยวกับกฎหมาย 2. ประชาชนต้องการสภาพสังคมที่มีคุณภาพ การใช้ชีวิตที่มีประสิทธิภาพ 3. สังคมที่มีคุณธรรมดำเนินการตามกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักความยุติธรรมและศีลธรรม 4. สังคมต้องการให้สังคมเป็นสังคมที่เท่าเทียม การดูแลอย่างทั่วถึง	1. สังคมไทยมีปัญหาเชิงโครงสร้างตั้งแต่ครอบครัว และสถาบันการศึกษา 2. สังคมอยู่ในสภาวะที่คุณภาพสังคมตกต่ำมีการเพิ่มขึ้นของอาชญากรรมและขาดการเคารพในกฎหมาย
การเมือง	1. การเมืองต้องเป็นสถาบันที่สามารถนำปัญหาประชาชนมาแก้ไขเพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์สูงสุด 2. ทุกคนต้องมีสิทธิแสดงความคิดเห็น และมีความปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น 3. ต้องการแสดงออกทางความคิด โดยไม่ถูกกลั่นแกล้งด้วยกฎหมายจากผู้มีอำนาจ 4. การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง 5. นักการเมืองที่ทำงานเพื่อประชาชน สิทธิมนุษยชนที่ได้รับการคุ้มครอง 6. ร่างรัฐธรรมนูญโดยประชาชนเพื่อประชาชน	1. ประชาชนยังมีการถูกแบ่งโดยบรรทัดฐานทางสังคมเป็นชนชั้น 2. สิทธิตามหลักมนุษยชนยังไม่เทียบเท่าตามหลักสากล 3. การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยกำหนดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน นักวิชาการ ผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้ที่อาจได้รับผลกระทบจากร่างกฎหมาย

ตารางที่ 1 สรุปความต้องการของสังคมและความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย (ต่อ)

ด้าน	ความต้องการของสังคม	ความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย
ความมั่นคง	1. ประชาชนต้องการได้รับความมั่นคงในการใช้ชีวิตและด้านเศรษฐกิจ 2. ลดความมั่นคงด้านกองกำลังทหารลง เนื่องจากประชาชนไม่ได้รับผลประโยชน์จากความมั่นคง 3. สังคมต้องการความมั่นคงทางอาหาร อาชีพการเงิน สวัสดิการ 4. การยกเลิกการเกณฑ์ทหาร	1. การที่รัฐบาลมีนโยบายให้กระทรวง กรม รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานของรัฐ ทำการสำรวจตรวจสอบกฎหมายในหน้าที่ ความรับผิดชอบทั้งระดับพระราชบัญญัติและระดับอนุบัญญัติ เพื่อเป็นฐานข้อมูลของรัฐบาลในการกำหนดนโยบายสำหรับการบริหารประเทศ
กระบวนการทางกฎหมาย	1. สังคมต้องการกฎหมายที่มีประโยชน์ต่อประชาชนมากกว่าประโยชน์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง 2. กระบวนการทางกฎหมายต้องบังคับใช้ได้จริงในการรักษาสหิทธิประโยชน์ของประชาชน 3. สังคมต้องการความเป็นธรรมจากกระบวนการทางกฎหมายโดยไม่ใช่ว่าเลือกปฏิบัติ 4. สังคมต้องการกฎหมายที่ยุติธรรมกับทุกฝ่าย 5. การร่างกฎหมายที่มาจากประชาชนอย่างแท้จริง 6. ต้องการกฎหมายที่ทันสมัยขึ้น	1. การพัฒนาตามกรอบนโยบายของรัฐบาลและได้ดำเนินการพัฒนาตามขั้นตอนและระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนากฎหมายประจำปี ทำให้สามารถรากลกฎหมายออกมาใช้ได้ทันเหตุการณ์สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและนโยบายการบริหารประเทศของรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2. กระบวนการทางกฎหมายจึงเป็นกลไกเพื่อให้รัฐอยู่ในร่องและกระทำอยู่ในรอย

จากตารางที่ 1 สามารถสรุปได้ว่า

1. ความต้องการของสังคมในการบัญญัติกฎหมาย พบว่า ปรากฏการณ์กระบวนการความต้องการของสังคมและความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมายสรุปได้ ดังต่อไปนี้

1.1 ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ยังกระจายความเสมอภาคทางเศรษฐกิจไม่ดีพอ ยังอยู่ในสภาวะรวบกระจุกจนกระจาย เป็นเศรษฐกิจที่ยังทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เข้าไม่ถึงทรัพยากรและการบริการของรัฐที่ดีพอ กลุ่มรากหญ้าได้รับโอกาสน้อยและไม่ทั่วถึง ดังนั้น ควรกระจายฐานเศรษฐกิจลงสู่ชนชั้นกลุ่มเปราะบาง รัฐบาลควรเร่งแก้ไขปัญหาลูกท้อเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

1.2 ด้านสังคม พบว่า สังคมไทยมีปัญหาเชิงโครงสร้างตั้งแต่ ครอบครัว และสถาบันการศึกษา ผู้บัญญัติและผู้กฎหมายจึงต้องคำนึงคิดถึงอำนาจในทางสังคมเกี่ยวกับกฎหมายนั้น

1.3 ด้านการเมือง พบว่า การเมืองต้องเป็นสถาบันที่สามารถนำปัญหาของประชาชนมาแก้ไขเพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์สูงสุด ประชาชนยังมีการถูกแบ่งโดย

บรรทัดฐานทางสังคมเป็นชนชั้น และสิทธิตามหลักมนุษยชนยังไม่เทียบเท่าตามหลักสากล ทุกคนต้องมีสิทธิแสดงความคิดเห็น และปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น รวมถึงมีนักรบการเมืองที่ทำงานเพื่อประชาชน ร่างรัฐธรรมนูญโดยประชาชนเพื่อประชาชน

1.4 ด้านความมั่นคง พบว่า ความมั่นคงของรัฐ เป็นความมั่นคงของประชาชนในทุก ๆ ด้านประชาชนต้องการได้รับความมั่นคงในการใช้ชีวิตและด้านเศรษฐกิจ

1.5 ด้านกระบวนการทางกฎหมาย พบว่า ประชาชนมีความต้องการด้านกระบวนการทางกฎหมาย มีการพัฒนาตามกรอบนโยบายของรัฐบาลและได้ดำเนินการพัฒนาตามขั้นตอนและระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนากฎหมายประจำปี ทำให้สามารถตรากฎหมายออกมาใช้ได้ทันเหตุการณ์สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและนโยบายการบริหารประเทศของรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลว่า “สังคมต้องการข้อกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนมากกว่าเป็นประโยชน์ต่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง กระบวนการทางกฎหมายต้องบังคับใช้ได้จริงในการรักษาสีทธิประโยชน์ และต้องบังคับใช้ได้ทุกคนอย่างเท่าเทียม เป็นธรรมจากกระบวนการทางกฎหมายโดยไม่ใช้การเลือกปฏิบัติ” (สมาชิกรัฐสภาท่านที่ 1, 2564)

2. ความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย พบว่า กฎหมายในสังคมบรรพกาลอยู่ในรูปของขนบธรรมเนียม ประเพณี และคำสั่งสอนทางศาสนา คนในสังคมเดียวกันจะมีวิถีชีวิต ความคิด และความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายกัน เรียกว่า วัฒนธรรม สังคมจะดำรงอยู่ได้จำเป็นต้องมีสถาบันต่าง ๆ ทำหน้าที่พื้นฐาน สถาบันที่สำคัญ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการเมือง สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ซึ่งมีลักษณะเป็นระบบของปทัสถานและบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคม โดยในสังคมที่มีความซับซ้อนน้อยการระงับข้อพิพาทมักอยู่ในรูปประนีประนอม จึงจำเป็นต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์และวิธีการบังคับที่เป็นทางการคือ กฎหมาย ซึ่งมีการจัดระดับฐานะของกฎหมายให้ชัดเจน มีองค์กรที่บัญญัติกฎหมายและควบคุมการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย รวมทั้งมีลักษณะเป็นสถาบันที่ชัดเจนและมีแบบแผนซับซ้อนมากขึ้น เพื่อใช้ควบคุมสังคมให้มีความสงบเรียบร้อยเป็นปกติสุขทดแทนหรือเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีอยู่ การกำหนดสิทธิและหน้าที่ทั้งหลายของสถาบันด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ครอบครัว และศาสนา จึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนบังคับใช้โดยกฎหมายมากขึ้น ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลว่า “สังคมไทยมีปัญหาเชิงโครงสร้างตั้งแต่ครอบครัว และสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาที่ควรให้ประชาชนได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพ โดยในสังคมที่มีความซับซ้อนมากการระงับข้อพิพาทมักจะใช้วิธีบังคับตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด กฎหมายกับสังคมจึงมีความเกี่ยวข้องกันจนไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้ เนื่องจากกฎหมายอาจเปลี่ยนแปลงสังคมได้ในบางเวลา และขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงของสังคมก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงกฎหมายด้วย อาจสรุปได้ว่ากฎหมายเป็นสิ่งที่ถูกค้นพบจากจิตวิญญาณของประชาชน” (หัวหน้าฝ่ายสถาบันนิติบัญญัติ, 2564)

จากการศึกษาบทบาทของภาคประชาสังคม ระบบการเมืองและรัฐบาลในการทำหน้าท้ออก กฎหมาย พบว่า

1. กระบวนการออกกฎหมายของรัฐสภาและบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) พบว่า กระบวนการออกกฎหมายของรัฐสภา มีขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนแรกของการออกกฎหมาย คือ การจัดทำร่างกฎหมายและเสนอเข้าสู่กระบวนการพิจารณา โดยรัฐธรรมนูญปี 2560 มาตรา 133 กำหนดให้ ผู้มีสิทธิเสนอร่างกฎหมายต่อสภาผู้แทนราษฎร ได้แก่ 1) คณะรัฐมนตรี 2) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) จำนวนรวมกันไม่น้อยกว่า 20 คน และ 3) ประชาชน 10,000 คน เข้าชื่อกันเสนอกฎหมาย เมื่อมีผู้เสนอร่างกฎหมายเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร แล้ว จะเข้าสู่ขั้นตอนที่สอง คือ การพิจารณากฎหมาย โดยทั่วไปการพิจารณาร่างกฎหมายของสภาแบ่งเป็น 3 วาระด้วยกัน ได้แก่ วาระที่หนึ่ง เรียกว่า “ขั้นรับหลักการ” วาระที่สอง เรียกว่า “ขั้นกรรมาธิการ” วาระที่สาม เรียกว่า “ขั้นลงมติเห็นชอบ” เมื่อร่างกฎหมายได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาแล้ว ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนที่สาม คือ การประกาศใช้ให้นายกรัฐมนตรีรอไว้ 5 วัน ก่อนนำขึ้นทูลเกล้าเพื่อลงพระปรมาภิไธย นอกจากนี้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังมีอำนาจในการเสนอร่างพระราชบัญญัติ และพิจารณากลับกรอกร่างกฎหมายอย่างละเอียดรอบคอบ รวมทั้งควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของฝ่ายบริหาร (คณะรัฐมนตรี) เช่น การตั้งกระทู้ถาม การเปิดอภิปราย และการตั้งคณะกรรมาธิการ เพื่อเป็นการตรวจสอบการทำงาน รวมทั้งการให้ความเห็นชอบเรื่องสำคัญและเป็นผลประโยชน์ของประเทศชาติ

2. บทบาทของสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) พบว่า เมื่อวุฒิสภารับร่างกฎหมายที่ผ่านจากสภาผู้แทนราษฎรมาแล้ว ก็จะพิจารณาร่างกฎหมายโดยแบ่งเป็นสามวาระเช่นเดียวกันกับสภาผู้แทนราษฎร แต่ต้องเสร็จภายในเวลาที่กำหนดไว้ หากไม่เสร็จภายในเวลาจะถือว่าวุฒิสภาได้เห็นชอบร่างกฎหมายนั้นแล้ว โดยมาตรา 136 ของรัฐธรรมนูญ ระบุว่า ร่างกฎหมายทั่วไปต้องพิจารณาให้เสร็จภายใน 60 วัน ส่วนร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับการเงินต้องพิจารณาให้เสร็จภายใน 30 วัน ทั้งนี้ สมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) สามารถลงมติขยายเวลาออกไปเป็นกรณีพิเศษได้ไม่เกิน 30 วัน สมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) ไม่มีอำนาจ “ปิดตก” หรือทำให้ร่างกฎหมายที่ผ่านสภาผู้แทนฯ แล้วหายไปได้ เมื่อสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) พิจารณาร่างกฎหมายแล้วสามารถลงมติได้ 3 กรณี ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 137 คือ เห็นชอบ ไม่เห็นชอบ และแก้ไขเพิ่มเติม

3. บทบาทของภาคประชาสังคม พบว่าเมื่อรัฐธรรมนูญ 2560 บังคับใช้เท่ากับการเป็นการเริ่มต้นอีกครั้งของ “สิทธิการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย” โดยประชาชนจากสิทธินี้ถูกระงับไปกว่าสามปีที่ คสช. เข้ามาบริหารประเทศ รัฐธรรมนูญกำหนดรายละเอียดให้เปลี่ยนไปเล็กน้อย ส่วนสาระสำคัญยังเหมือนเดิม คือ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่น้อยกว่า 10,000 คน มีสิทธิเข้าชื่อกันเสนอร่างพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) ต่อรัฐสภาเพื่อให้พิจารณาออกเป็นกฎหมายร่างพระราชบัญญัติที่ประชาชนจะเสนอได้ ต้องเกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญในหมวด 3 สิทธิ

เสรีภาพของปวงชนชาวไทย และหมวด 5 หน้าที่ของรัฐ ปัจจุบันประชาชนให้ความสำคัญด้านการเมืองมากขึ้น ประชาชนตระหนักเกี่ยวกับการเมืองและชีวิตประจำวันมากขึ้น จนทำให้มีการขับเคลื่อนการออกกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิการดำเนินชีวิตมากขึ้น แต่ยังมีส่วนร่วมไม่มากพอ/ การรับฟังของภาครัฐยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องมาจากปัจจัยทางกฎหมายและอื่น ๆ ทำให้ประชาชนจำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงหรือไม่กล้ามีส่วนร่วม หากเราเชื่อว่า อำนาจอสูงสุดของประเทศชาติเป็นของประชาชน กฎหมายที่ออกมาแล้วบังคับใช้ต่อประชาชนอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน แต่ประชาชนไทยนั้นมักมีความรู้สึกว่าปากเสียงของตนนั้น ไม่มีความสำคัญเนื่องมาจากโครงสร้างทางสังคมที่กดทับหลายชั้น จนรู้สึกว่าจะตนไม่อาจเปลี่ยนแปลงอะไรได้ ซึ่งแนวคิดแบบนี้กำลังเปลี่ยนไปตามพลวัตของสังคมที่มีความก้าวหน้ามากขึ้น ประชาชนสามารถร่วมออกกฎหมายได้โดยตรงอาศัยกลไกรัฐสภาและฝ่ายนิติบัญญัติ

4. บทบาทของรัฐสภา พบว่า ก่อนการตรากฎหมายทุกฉบับ รัฐพึงจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายอย่างรอบด้านและเป็นระบบ รวมทั้งเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็น และการวิเคราะห์นั้นต่อประชาชน และนำมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมายทุกขั้นตอน เพื่อให้บรรลุตามนโยบายที่ได้แถลงต่อรัฐสภา โดยเสนอร่างกฎหมาย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารประเทศ และตอบสนองต่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน รักษาไว้ซึ่ง ความมั่นคงแห่งรัฐและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง เมื่อกฎหมายมีผลใช้บังคับแล้วต้องมีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกรอบระยะเวลาที่กำหนด โดยรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วย เพื่อพัฒนากฎหมายทุกฉบับให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลว่า “หากวุฒิสภาดำเนินการตามบทบาทนี้อย่างตรงไปตรงมา ไร้ผลประโยชน์แอบแฝงก็จะทำให้วุฒิสภาสามารถเป็นที่พึ่งที่หวังของประชาชนได้การพิจารณาร่างกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ ก็มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล กฎหมายที่ผ่านรัฐสภาก็จะมีคุณภาพสามารถนำไปอำนวยความสะดวกและความยุติธรรมแก่ประชาชนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และที่สำคัญสามารถช่วยให้เกิดการปฏิรูปการเมืองได้อีกประการหนึ่งด้วย” (ประธานรัฐสภาไทย, 2564)

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของรัฐสภา/สภานิติบัญญัติในการทำหน้าที่ประมุขฝ่ายนิติบัญญัติ พบว่า มีบทบาทหน้าที่การออกกฎหมายและกำกับดูแลรัฐบาล เปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย และมีความเป็นกลางที่แท้จริง สามารถสรุปบทบาทหน้าที่จากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

1. ตัวแทนของประชาชน โดยเป็นการร่วมมือกันในการทำงานระหว่างสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และรัฐบาลให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องมีความชอบธรรมของรัฐสภาและสมาชิกนั้นมาจากการที่พวกเขาได้รับเลือกมาเพื่อเป็นตัวแทนของประชาชนในประเทศ (หรือในรัฐหรือจังหวัด) สมาชิกนั่งอยู่ในสภาเพื่อตัดสินใจแทนประชาชนทุกคน ซึ่งหมายความว่าจำเป็นต้องคิด

หาวิธีการที่จะเข้าถึงประชาชนเพื่อรับรู้ถึงความต้องการ ข้อคิดเห็นและความกังวล เพื่อมาเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชน

2. การกลั่นกรองร่างกฎหมาย องค์กฤษฎีกาบัญญัติตามรัฐธรรมนูญมี 2 องค์กร คือ สมาชิกวุฒิสภา และสภาผู้แทนราษฎร ต่างก็ทำหน้าที่นิติบัญญัติ โดยวุฒิสภามีอำนาจหน้าที่ กลั่นกรองกฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร จึงเป็นการถ่วงดุลภายในนิติบัญญัติด้วยกันเอง ซึ่งการร่างกฎหมายเป็นหัวใจในการบริหารประเทศ ต้องอาศัยกลไกของกฎหมายผลักดันให้เกิดขึ้น

3. การกำกับดูแลและตรวจสอบ การกำกับดูแลเป็นกระบวนการซึ่งรัฐสภาจะตรวจสอบคุณภาพงานที่ดำเนินการโดยรัฐบาลเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมาย แผนการพัฒนา และงบประมาณที่รับมา เป็นการมอบโอกาสให้แก่สมาชิกวุฒิสภาประเมินผลเชิงลึกกว่านโยบายกฎหมาย และโครงการต่าง ๆ ได้นำไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพอันถือเป็นการส่งเสริมเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือไม่ ตลอดจนการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีที่จะทำให้การนำไปปฏิบัติดีขึ้น

4. การพิจารณาเลือกแต่งตั้ง ให้คำแนะนำและความเห็นชอบบุคคลในองค์กร ตรวจสอบ กล่าวคือ ให้คำแนะนำในการสรรหาและแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ โดยถวายคำแนะนำในกรณีพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย แต่งตั้งบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรต่าง ๆ หลังจากที่ได้ดำเนินการตามกระบวนการคัดเลือกมาแล้ว รวมถึงการให้ความเห็นชอบเพื่อให้บุคคลผู้จะปฏิบัติหน้าที่สำคัญอย่างมีประสิทธิภาพตามที่กฎหมายกำหนด

5. ประมุขฝ่ายนิติบัญญัติ มีบทบาทสำคัญภายใต้หลักการข้อบังคับการประชุม และมีความสำคัญในรัฐสภาและการเมืองไทย เพราะเป็นผู้คุมเกมการเมืองในสภาทั้งหมดว่าอะไรจะเข้าพิจารณาก่อนหรือหลัง และเรื่องใดควรนำเข้าสู่ที่ประชุมหรือไม่ รวมถึงอำนาจเด็ดขาดว่าจะให้ใครมีสิทธิอภิปราย และอภิปรายได้มากน้อยแค่ไหน ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลว่า “การทำหน้าที่เพื่อประเทศชาติและประชาชน ไม่ใช่เพื่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ควรมีความชอบธรรมและมองผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก ควรเป็นกลาง ใส่ใจต่อปัญหาของประชาชนไม่คิดถึงประโยชน์ส่วนตน สามารถถ่วงดุลอำนาจได้อย่างเต็มที่มีสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากสังคมที่หลากหลาย ไม่เต็มไปด้วยนักการเมืองอาชีพ นักธุรกิจร่ำรวย อดีตข้าราชการแบบปัจจุบัน” (สมาชิกวุฒิสภาท่านที่ 2, 2564)

อภิปรายผล

การศึกษาความต้องการของสังคมและความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย พบว่า 1) ความต้องการของสังคม ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ ประชาชนต้องการความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ เนื่องจากขาดโอกาสในการเข้าไม่ถึงทรัพยากรและการบริการของรัฐที่ดี 2) ด้านสังคม ประชาชนต้องการสภาพสังคมที่มีคุณภาพและใช้ชีวิตที่มีประสิทธิภาพ 3) ด้านการเมือง

ทุกคนต้องมีสิทธิแสดงความคิดเห็น และมีความปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น มีนักการเมืองที่ทำงานเพื่อประชาชน สิทธิมนุษยชนที่ได้รับการคุ้มครอง ร่างรัฐธรรมนูญโดยประชาชนเพื่อประชาชน 4) ด้านความมั่นคง ความมั่นคงของรัฐเป็นความมั่นคงของประชาชนในทุกด้าน เช่น การใช้ชีวิต เศรษฐกิจ และ 5) ด้านกระบวนการทางกฎหมาย ต้องการให้เกิดการบังคับใช้จริง และรักษาสีทธิประโยชน์ของประชาชน มีความเป็นธรรม เนื่องจากการขาดความรู้ในกระบวนการทางกฎหมาย ทำให้สูญเสียสิทธิที่ควรได้รับ และ 2) ด้านความจำเป็น กล่าวคือ จากโครงสร้างของสังคมไทยที่มีชนบทย่อย ประเพณี ศาสนา และความเชื่อที่คล้ายกัน เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้ในการควบคุมการปฏิบัติคนในสังคมได้ในระดับหนึ่ง เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้นจึงจำเป็นต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์และวิธีการบังคับที่เป็นทางการคือ กฎหมาย ควรออกกฎหมายมาใช้ทันเหตุการณ์สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และตอบสนองความต้องการของประชาชน ดังที่ กฤษฎา สีหไกร ได้กล่าวถึงประเทศไทยได้ใช้ระบบสภาผู้ รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้วุฒิสภามีอำนาจหน้าที่ประการหนึ่งคือ อำนาจหน้าที่ในด้านการกลั่นกรองกฎหมายเพื่อถ่วงดุลอำนาจนิติบัญญัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งอำนาจหน้าที่ในการกลั่นกรองกฎหมายของวุฒิสภานั้น รวมถึงการแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงหลักการแห่งพระราชบัญญัติด้วยหรือไม่ เมื่อพิจารณาบทบาทอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภาในด้านการพิจารณากลั่นกรองกฎหมายตามรัฐธรรมนูญแล้ว พบว่า อำนาจหน้าที่ในการพิจารณากลั่นกรองกฎหมายนั้น มีลักษณะเป็นเพียงแค่การเสนอแนะ หรือคำเตือนเท่านั้น ไม่มีอำนาจลงมติไม่เห็นชอบ ยกเลิก หรือแก้ไขร่างกฎหมายที่ตนเองไม่เห็นด้วยแต่อย่างใด แต่แนวคิดในเรื่องบทบาทอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภาเกี่ยวกับการยับยั้งกฎหมาย คือการถ่วงดุลอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติด้วยกัน ซึ่งก่อนที่ร่างกฎหมายจะไปสู่วุฒิสภาต้องผ่านการพิจารณาจากสภาผู้แทนราษฎรมาก่อน ส่วนวุฒิสภาก็มีอำนาจแค่ไหน หรือจะสามารถถ่วงดุลสภาผู้แทนราษฎรได้มากนักน้อยเพียงใดนั้นย่อมเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ (กฤษฎา สีหไกร, 2560)

การศึกษาบทบาทของภาคประชาสังคม ระบบการเมืองและรัฐบาลในการทำหน้าที่ออกกฎหมาย พบว่า 1) กระบวนการออกกฎหมาย ได้แก่ ขั้นตอนแรกคือ การจัดทำร่างกฎหมายและเสนอเข้าสู่กระบวนการพิจารณา โดยรัฐธรรมนูญปี 2560 มาตรา 133 กำหนดให้ผู้มีสิทธิเสนอร่างกฎหมายต่อสภาผู้แทนราษฎร ขั้นตอนที่สองคือ การพิจารณากฎหมาย โดยทั่วไปการพิจารณาร่างกฎหมายของสภาแบ่งเป็น 3 วาระด้วยกัน ได้แก่ วาระที่หนึ่ง เรียกว่า “ขั้นรับหลักการ” วาระที่สอง เรียกว่า “ขั้นกรรมาธิการ” วาระที่สาม เรียกว่า “ขั้นลงมติเห็นชอบ” เมื่อร่างกฎหมายได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาแล้ว ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนที่สาม คือการประกาศใช้ให้นายกรัฐมนตรีรอไว้ 5 วัน ก่อนนำขึ้นทูลเกล้าเพื่อลงพระปรมาภิไธย ซึ่งบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) คือ การเสนอร่างพระราชบัญญัติ และพิจารณากลั่นกรองร่างกฎหมายอย่างละเอียดรอบคอบ และยังมีหน้าที่ควบคุม ตรวจสอบการบริหาร

ราชการโดยตั้งกระทู้ถามและเปิดอภิปรายเพื่อเป็นการตรวจสอบการทำงาน เนื่องจากการตรวจสอบเป็นการถ่วงดุลการใช้อำนาจของรัฐไม่ให้เกิดการใช้อำนาจรัฐต่อประชาชนเกินควร

2) บทบาทสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) เมื่อวุฒิสภารับร่างกฎหมายที่ผ่านจากสภาผู้แทนราษฎรมาแล้ว ก็จะพิจารณาร่างกฎหมายโดยแบ่งเป็นสามวาระเช่นเดียวกันกับสภาผู้แทนราษฎร แต่ต้องเสร็จภายในเวลาที่กำหนดไว้ หากไม่เสร็จภายในเวลาจะถือว่าวุฒิสภาไม่เห็นชอบร่างกฎหมายนั้นแล้ว โดยลงมติได้ 3 กรณี ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 137 คือ เห็นชอบ ไม่เห็นชอบ และแก้ไขเพิ่มเติม

3) บทบาทของภาคประชาสังคมคือ สิทธิการเข้าชื่อเสนอร่างกฎหมายต่อรัฐสภาเพื่อให้พิจารณาออกเป็นกฎหมายโดยอาศัยกลไกรัฐสภาและฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญในหมวด 3 สิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และหมวด 5 หน้าที่ของรัฐ และ 4) บทบาทของรัฐบาลคือ การรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายอย่างรอบด้านและเป็นระบบ และนำมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมายทุกขั้นตอน เพื่อตอบสนองต่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน และรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง ดังที่สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ได้กล่าวถึงกระบวนการนิติบัญญัติไทย พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุดในการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย แต่ยังมีปัญหาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการ ซึ่ง 15 ปีที่ผ่านมาแทบจะไม่มีร่างกฎหมายที่ภาคประชาชนผลักดันสำเร็จออกมาเป็นกฎหมาย ส่วนขั้นตอนที่สำนักงานกฤษฎีกามีความล่าช้าที่สุด และประชาชนมีส่วนร่วมน้อยมาก จากปัญหาโครงสร้างกรรมการ ส่วนใหญ่มาจากข้าราชการเกษียณและเป็นนักกฎหมายอยู่ในตำแหน่งยาวนาน นอกจากนี้ ความอ่อนแอของคณะรัฐมนตรีทำให้ร่างกฎหมายที่ได้รับจากคณะรัฐมนตรีมีคุณภาพต่ำ เปิดช่องให้กฤษฎีกาใช้ดุลพินิจมาก เสนอปรับปรุงทั้งกระบวนการเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและทุกภาคส่วน และมีข้อเสนอเพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนให้สามารถเสนอกฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ยกเลิกข้อกำหนดให้ภาคประชาชนต้องเสนอร่าง พรบ.ทั้งฉบับ อาจเสนอเพียงหลักการ แล้วให้มือฉกรรช่วยงานยกร่างกฎหมาย กำหนดระยะเวลาที่เหมาะสมในการพิจารณารับร่างกฎหมายของรัฐสภาทุกขั้นตอน การเข้าถึงและตรวจสอบได้จากสื่อของรัฐ (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2555)

การศึกษาบทบาทหน้าที่ของรัฐสภา/สภานิติบัญญัติในการทำหน้าที่ประมุขฝ่ายนิติบัญญัติ พบว่า รัฐสภาแห่งราชอาณาจักรไทย เป็นสภานิติบัญญัติระดับชาติของประเทศไทย มีอำนาจนิติบัญญัติอันเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทยตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ ได้แก่ 1) ตัวแทนของประชาชน จากการได้รับเลือกมาเพื่อเป็นตัวแทนของประชาชนในประเทศ เพื่อตัดสินใจแทนประชาชนทุกคน และเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชน 2) การกลั่นกรองร่างกฎหมาย องค์กฤษฎีกาตามรัฐธรรมนูญมี 2 องค์กรคือ สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา ต่างก็ทำหน้าที่กลั่นกรองกฎหมายเพื่อถ่วงดุลภายในนิติบัญญัติด้วยกันเอง ให้กฎหมายมีประสิทธิภาพ

และผลักดันให้เกิดขึ้นจริง 3) การกำกับดูแลและตรวจสอบ เป็นกระบวนการตรวจสอบคุณภาพ การดำเนินงานของรัฐบาล เช่น ตั้งคำถาม อภิปราย ตลอดจนการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีที่จะ ทำให้การนำไปปฏิบัติดีขึ้น 4) การพิจารณาเลือกแต่งตั้ง เป็นการให้คำแนะนำในการสรรหาและ แต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพในองค์กร ตามที่กฎหมายกำหนด และ 5) ประมุขฝ่ายนิติบัญญัติ มีหน้าที่ในการควบคุมการประชุมในสภา ให้อยู่ภายใต้หลักการข้อบังคับการประชุม รวมถึงอำนาจเด็ดขาดในสิทธิ์การอภิปราย ดังที่ รัฐธรรมนูญ สภาฯ ได้กล่าวถึงวุฒิสภาเป็นองค์กรที่สามารถทำให้การปฏิรูปการเมืองบรรลุ เป้าหมายได้ ระบบรัฐสภาไทยจึงยังควรเป็นระบบสภาคู่ ประกอบด้วย สภาผู้แทนราษฎรและ วุฒิสภา เพราะระบบสภาคู่ทำให้เกิดการตรวจสอบและสร้างดุลยภาพระหว่างสองสภา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติให้รัฐสภา ประกอบด้วย วุฒิสภา และสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นการปกครองโดยใช้ระบบสองสภา และได้กำหนดให้วุฒิสภา ในช่วงที่หนึ่งมีบทบาทในฐานะผู้แทนของฝ่ายบริหารหรือฐานะสภาพี่เลี้ยง และกำหนดให้ วุฒิสภาในช่วงที่สองมีบทบาทในฐานะผู้แทนกลุ่มผลประโยชน์หรือทางอาชีพ โดยได้กำหนดให้ วุฒิสภาทั้งสองช่วงเวลา มีหน้าที่และอำนาจ ดังนี้ 1) หน้าที่และอำนาจการกลั่นกรอง 2) หน้าที่ และอำนาจในการตรวจสอบ และ 3) หน้าที่และอำนาจในฐานะรัฐสภา (รัฐธรรมนูญ สภาฯ, 2562)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การศึกษาความต้องการของสังคมและความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย โดยมีความ ต้องการ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ต้องการการเข้าไม่ถึงทรัพยากรและการบริการของรัฐอย่างเท่า เทียมกัน ด้านสังคม สังคมมีคุณธรรมดำเนินการตามกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักความ ยุติธรรมและศีลธรรม ด้านการเมือง ทุกคนต้องมีสิทธิแสดงความคิดเห็น และมีนักการเมืองที่ ทำงานเพื่อประชาชน ด้านความมั่นคง ต้องการได้รับความมั่นคงในการใช้ชีวิตและด้าน เศรษฐกิจ และด้านกระบวนการทางกฎหมาย ต้องตอบสนองต่อความต้องการประชาชนและ นโยบายการบริหารประเทศมีประสิทธิภาพ ในส่วนของความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมาย สังคมจะดำรงอยู่ได้จำเป็นต้องมีสถาบันต่าง ๆ ทำหน้าที่พื้นฐาน จึงจำเป็นต้องมีระเบียบกฎหมาย และวิธีการบังคับที่เป็นทางการคือ กฎหมาย การศึกษาบทบาทของภาคประชาสังคม ระบบ การเมืองและรัฐบาลในการทำหน้าที่ออกกฎหมาย ประกอบด้วย กระบวนการออกกฎหมาย ของรัฐสภา ได้แก่ 1) การออกกฎหมายโดยจัดทำร่างกฎหมายและเสนอเข้าสู่กระบวนการ พิจารณา 2) การพิจารณากฎหมาย แบ่งเป็น 3 วาระ ได้แก่ 1) ขั้นรับหลักการ 2) ขั้น กรรมาธิการ และ 3) ขั้นลงมติเห็นชอบ เมื่อร่างกฎหมายได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาแล้ว และ 3) การประกาศใช้ให้นายกรัฐมนตรีลงนามเพื่อลงพระปรมาภิไธย และสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎร (ส.ส.) มีอำนาจในการเสนอร่างพระราชบัญญัติ และพิจารณากลับกรอร่างกฎหมาย

อย่างรอบคอบ รวมทั้งควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินฝ่ายบริหาร 2) สมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) เมื่อวุฒิสภารับร่างกฎหมายที่ผ่านจากสภาผู้แทนราษฎรจะพิจารณาร่างกฎหมายโดยแบ่งเป็นสามวาระเช่นเดียวกันกับสภาผู้แทนราษฎร 3) ภาคประชาสังคม มีสิทธิเข้าชื่อกันเสนอร่างพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) ต่อรัฐสภาเพื่อให้พิจารณาออกเป็นกฎหมาย และ 4) รัฐบาล มีการรับฟังความคิดเห็นผู้ที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ ผลกระทบที่เกิดจากกฎหมายเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมาย การศึกษาบทบาทหน้าที่ของรัฐสภา/สภานิติบัญญัติในการทำหน้าที่ประมุขฝ่ายนิติบัญญัติ ได้แก่ 1) ตัวแทนของประชาชน เพื่อตัดสินใจแทนประชาชนทุกคน หรือเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชน 2) การกลั่นกรองร่างกฎหมาย โดยวุฒิสภามีอำนาจหน้าที่กลั่นกรองกฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร จึงเป็นการถ่วงดุลภายในนิติบัญญัติด้วยตนเอง 3). การกำกับดูแลและตรวจสอบ เป็นกระบวนการประเมินผลเชิงลึกกว่านโยบาย กฎหมาย และโครงการต่าง ๆ ได้นำไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ 4) การพิจารณาเลือกแต่งตั้ง ให้คำแนะนำและความเห็นชอบบุคคลในองค์กรตรวจสอบเพื่อให้บุคคลสำคัญปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพตามที่กฎหมายกำหนด และ 5) ประมุขฝ่ายนิติบัญญัติ มีบทบาทสำคัญภายใต้หลักการข้อบังคับการประชุมในการควบคุมสถานการณ์และการพิจารณาประเด็นที่ต้องอภิปราย รวมถึงอำนาจเด็ดขาดในการประชุม ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือ ผู้บริหารประเทศจะต้องหาแนวทางการพัฒนากฎหมาย เพื่อนำมาบังคับใช้ให้เหมาะสมและทันต่อสถานการณ์ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการคือ ควรกำหนดบทบาทหน้าที่ของวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง ไม่ให้ทำหน้าที่ซ้ำกับสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งซึ่งควรทำหน้าที่ตรวจสอบและกลั่นกรอง ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการคือ วุฒิสภาควรมีรูปแบบในฐานะเป็นผู้แทนของกลุ่มผลประโยชน์ หรือทางอาชีพวุฒิสภาควรจะมาจากตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลาย ให้มาจากการเลือกกันเองของกลุ่มบุคคล เพื่อให้มองเห็นมุมมองของภาคส่วนอื่นที่หลากหลายของสังคมจากกลุ่มสาขาอาชีพต่าง ๆ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบปัญหากระบวนการนิติบัญญัติของรัฐสภาไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎา สีหไกร. (2560). ปัญหากระบวนการนิติบัญญัติของรัฐสภาไทย ศึกษาเฉพาะกรณีอำนาจหน้าที่ในการกลั่นกรองกฎหมายของวุฒิสภา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฐาغر ศิริยพัธวัฒนา. (2561). กฎหมายรัฐธรรมนูญ: หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. (2564). กฎหมายเกี่ยวกับภาคประชาสังคม: ความท้าทายประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

- ธงทอง จันทรางศุ. (2558). การปรับปรุงการทำงานของคณะกรรมการสิทธิการสภาให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุน.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาการพิมพ์.
- ประธานรัฐสภาไทย. (25 มีนาคม 2564). รัฐสภาไทยกับการทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ. (พุทธกัณฑ์ ทองทวี, ผู้สัมภาษณ์)
- รัชฎาภรณ์ สุภาพ. (2562). ข้อพิจารณาเกี่ยวกับที่มาอำนาจ และหน้าที่ของสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. วารสารนิติพัฒน์, 8(2), 65-81.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2562). ข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา. เล่ม 136 ตอนพิเศษ 219 ง. 2 กันยายน 2562.
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. (2555). การมีส่วนร่วมของประชาชนและบทบาทของกฤษฎีกาในกระบวนการนิติบัญญัติไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ).
- สมาชิกวุฒิสภาท่านที่ 1. (24 มีนาคม 2564). รัฐสภาไทยกับการทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ. (พุทธกัณฑ์ ทองทวี, ผู้สัมภาษณ์)
- สมาชิกวุฒิสภาท่านที่ 2. (26 มีนาคม 2564). รัฐสภาไทยกับการทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ. (พุทธกัณฑ์ ทองทวี, ผู้สัมภาษณ์)
- สำนักกรรมการ 2. (2560). รายงานการปฏิรูปการปฏิบัติงานในรัฐสภา. กรุงเทพมหานคร: สำนักกรรมการ 2 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 :การศึกษาการบังคับใช้. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการ.
- สุรพล ศรีวิทยา. (2557). รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรภาครัฐตามหลักนิติธรรมภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- หัวหน้าฝ่ายสถาบันนิติบัญญัติ. (24 มีนาคม 2564). รัฐสภาไทยกับการทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ. (พุทธกัณฑ์ ทองทวี, ผู้สัมภาษณ์)
- อรณิข รุ่งธิพานนท์. (2561). รัฐสภาราชาอาณาจักร: สภาสามัญ สภาขุนนาง. กรุงเทพมหานคร: หน่วยงานสนับสนุน สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- Beer, S. H. (1966). The British Legislature and the Problem of Mobilizing Consent. In Elke Frank (Ed.). Lawmakers in a Changing World.
- Cronbach, L. J. (1990). Essentials of psychological testing (5th ed.). New York: Harper Collins Publishers.